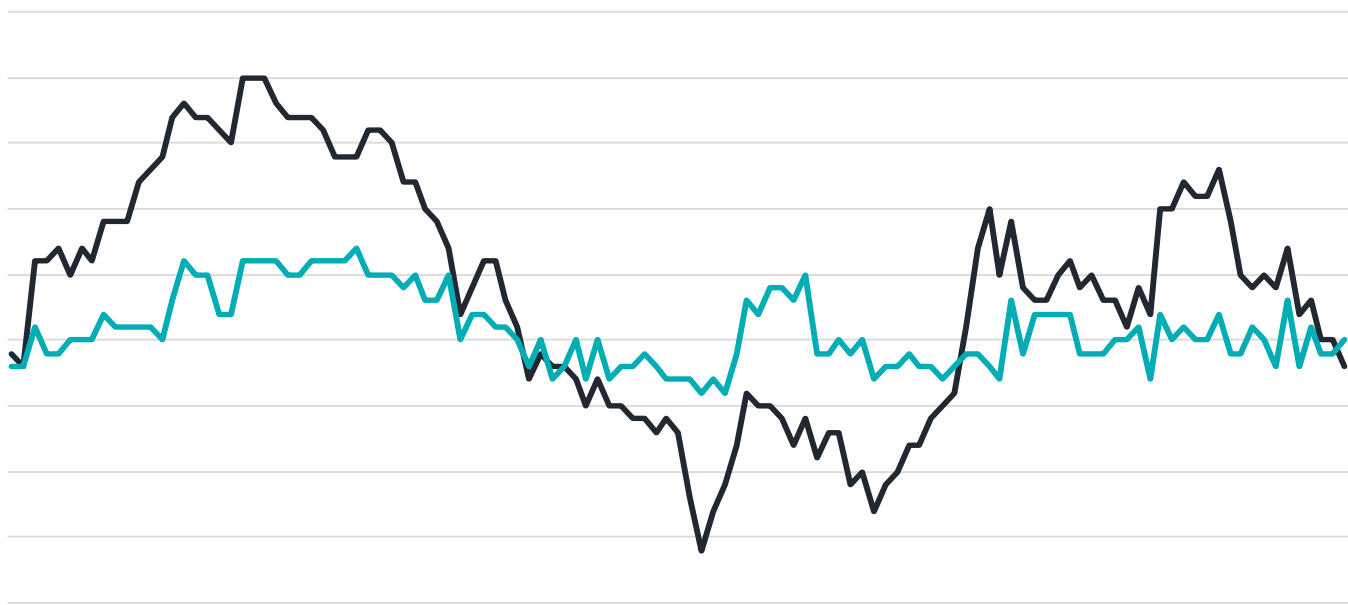

2019

Valdžios sprendimai pro makro objektyvą

**Ilgalaikės ambicijos ar trumpalaikiai
politiniai tikslai - kuriuo keliu eisime?**

Tiek Lietuvos, tiek kertinių eksporto rinkų plėtros pulsas kitamet lėtės. Išaugus išorės neapibrėžtumui, mažai atvirai ekonomikai būtinas bent jau šalies politikos stabilumas.

Deja, stebimas mokestinės politikos naudojimas trumpalaikiams politiniams tikslams pasiekti – papildomas rizikų židinys, kuris ribos tiek gyventojų, tiek verslo manevro laisvę prisitaikant prie vangesnės ūkio plėtros aplinkos.

- Indrė Genytė-Pikčienė

Lietuvos laisvosios rinkos instituto vyr. ekspertė

PASAULIO

EKONOMIKA –

vangaus augimo spąstuose

- » Pasaulio ekonomikos augimą stabdo paaštrėjusios protekcionizmo apraiškos
- » Ekspansinė pinigų politika kuria rinkų burbulams palankią aplinką
- » Struktūrinės euro zonos problemos niekur nedingo
- » ECB siūlomas ekonomikos skatinimas fiskalinėmis priemonėmis - lyg saldainis diabetikui

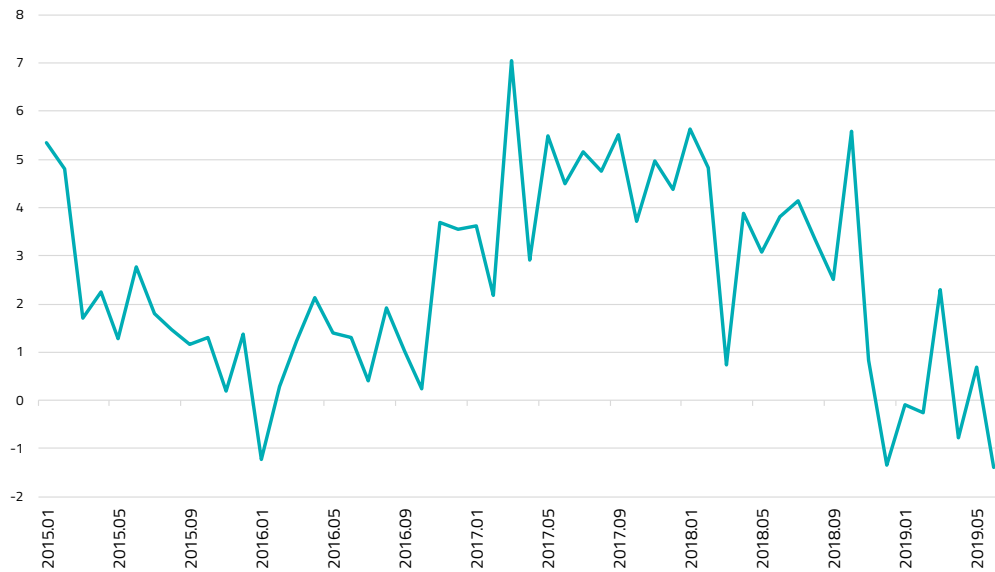
Rizikų židiniai globalioje ekonomikoje šiemet suaktyvėjo. Prekybos karai, struktūriniai brandžių ekonomikų iššūkiai, „Brexit“ keliamas neapibrėžtumas, kapitalo pasitraukimo susilpnintos besivystančios rinkos ir rusebantys geopolitinės įtampos židiniai jau kurį laiką temdo ekonomikos dalyvių lūkesčius. Tai tiesiogiai įtakoja jų elgseną, vartojimo apetitą ir investicinius planus. Investuotojai ieško saugumo išsivysčiusių ekonomikų obligacijose, saugiose valiutose ir didina aukso atsargas. EBPO įspėja - pasaulio ekonomika slysta į vangaus augimo spąstus. O tai rimtas galvosūkis tiek savo arsenalą beveik išnaudojusiems centriniams bankams, tiek vyriausybėms, kurios dėl išaugusios skolų naštos irgi negali pasigirti didele manevro laisve.

Pasaulio ekonomikos augimą stabdo paaštrėjusios protekcionizmo apraiškos

Šiemet po nerezultatyvių JAV ir Kinijos derybų įsibėgėjo muitų karai. Jei niekas nepasikeis, visam 550 mlrd. dolerių vertės Kinijos eksportui į JAV bus taikomi muitai, kai kuriems produktams jie sieks net 30 proc. Maža to, protekcionizmo virusas plinta. Jis palietė ir Pietų Korėjos bei Japonijos prekybos santykius, o JAV nepamiršta pagąsdinti nauja muitų politika ir Europos automobilių gamintojų. Protekcionizmas darko tarptautines pridėtinės vertės grandines, riboja išteklių prieinamumą, specializaciją, rinkos efektyvumą ir produktyvumą. Nauji prekybos barjerai ir dvišaliai susitarimai prastina kitų – mažesnių – rinkos žaidėjų konkuravimo galimybes ir mažina pasaulio prekybos potencialą. CPB Nyderlandų Ekonominės politikos analizės tarnybos duomenimis, pasaulio eksportas, dar pernai augęs sparčiau nei 3 proc. per metus, šių metų pradžioje nuslopo, o antrąjį ketvirtį netgi smuko.

1 pav.

PASAULIO EKSPORTAS PALYGINAMOSIOMIS KAINOMIS, METINIS POKYTIS, PROC.

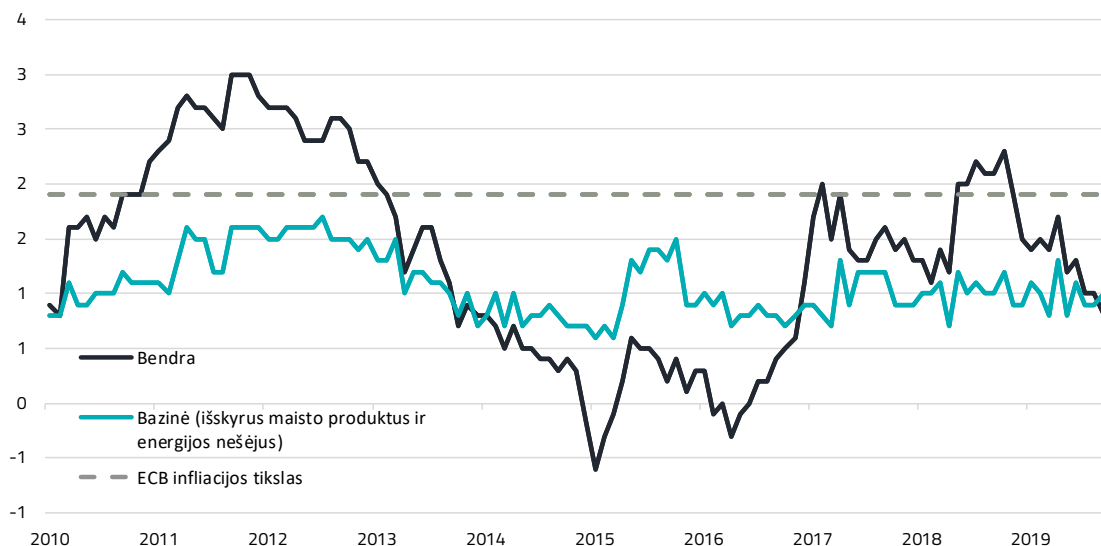
Šaltinis: CPB World Trade Monitor

ECB imasi vėl reanimuoti euro zonos ekonomiką

Europos centriniam bankui (ECB) teko reaguoti į makroekonominių aplinkybių pokyčius, keisti savo elgseną ir neribotam laikui atidėti pinigų politikos griežtinimo planus. Kertinės to priežastys: 2 proc. ECB tikslo nesiekianti infliacija ir pagrindinių regiono ūkių lėtėjimas, o kai kuriose – net recesija. Europos Komisijos duomenimis, nuo 2018 m. pradžios nuolat prastėjo euro zonos paslaugų sektoriaus ir vartotojų lūkesčiai, o pramonininkai ateities perspektyvas šiuo metu vertina prasčiausiai nuo 2012-2013 m., kuomet euro zoną krėtė valdžios sektoriaus krizė. Tai lėmė Vokietijos pramonės nuosmukis, išsikvėpęs ūkio augimas ir išaugęs nedarbas Švedijoje. Tuo tarpu, Italija ir toliau nesilaiko fiskalinės drausmės, atmets mokesčių griežtinimo iniciatyvas ir, anot premjero G. Conte, mėgaujasi ekspansiniu biudžetu. Rimtuose struktūriniuose, makroekonominiuose ir viešųjų finansų tvarumo iššūkiuose skendinčiai šaliai tokie žingsniai yra prabanga.

2 pav.

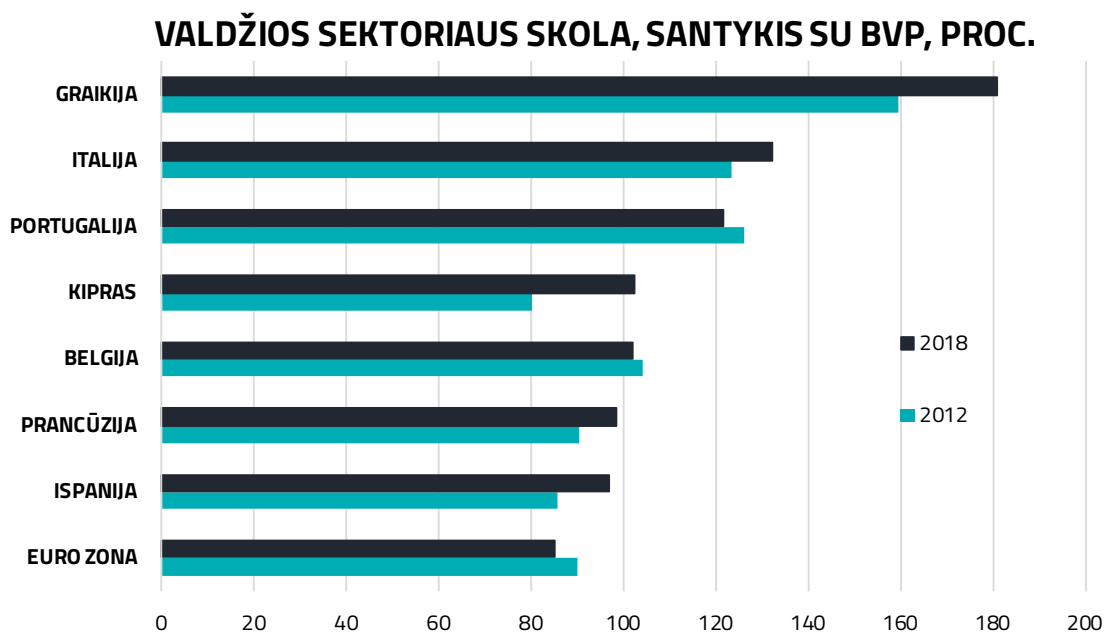
METINĖ INFLIACIJA, PROC.

Šaltinis: Eurostat

Euro zonos struktūrinės problemos – prarastas konkurencingumas, neefektyvi darbo rinka, reguliaciniai barjerai, vis dar pažeidžiamas bankų sektorius, valdžios įsiskolinimo mastas ir perteklinė viešojo sektoriaus našta. Ir tai ne vien Pietų šalių ligos, jokios pažangos pastaraisiais metais nebuvo antroje pagal dydį euro zonos narėje Prancūzijoje. Šioje šalyje valdžios sektoriaus išlaidų santykis su BVP siekia net 57 proc. Prancūzija yra didžiausią persikirstymą Europos Sąjungoje turinti narė. Problema, kad išsikerojusį viešąjį sektorių vangiai augančiai ekonomikai išlaikyti darosi sunku. Dėl to auga valdžios skolos našta, o viešasis reguliavimas, neefektyvus administravimas, mokestinė našta ir dosnios nedarbo pašalpos gniaužia privačią iniciatyvą, verslumą ir norą kurti. Tad visai nestebina tai, kad Pasaulio banko „Doing business“ lenktynėse euro zonos branduolį atstovaujanti ekonomikos, išskyrus Vokietiją, neturi kuo pasigirti.

3 pav.

Saltinis: Eurostat

ECB kiekybinio skatinimo eksperimentas – ne panacėja

Šiuo metu stebimas euro zonos ekonomikos lėtėjimas – įrodymas, kad 2012 m. prasidėjęs kiekybinis skatinimas planuoto poveikio ūkio plėtrai neturėjo. Struktūrinės Pietų šalių problemos liko neišspręstos, o kiekybinis skatinimas, tarytum simptomus malšinantis vaistas, iššaukė tik trumpalaikį pagerėjimą. Deja, pačios ligos negydant, nuo simptomus malšinančių vaistų tampa priklausomas. Nuo lapkričio 1 d. ECB atnaujins vertybinių popierių supirkimo programą, kurios tempas pradžiai sieks 20 mlrd. eurų per mėnesį, tačiau ilginiui, euro zonos sąstingui užsitęsęs, gali didėti. Problema ta, kad tokia pinigų politika iškraipo rinkos dalyvių rizikos suvokimą ir sukuria terpę rinkų burbulams formotis.

ECB siūlomas ekonomikos skatinimas fiskalinėmis priemonėmis – lyg saldainis diabetikui

ECB vadovas M. Draghi akcentuoja, kad euro zona iš sąstingio turėtų vaduotis ir fiskaliniais svertais. Nenuostabu, pinigų politikos priemonės beveik išnaudotos, daug erdvės manevrui ECB nebeliko. Bet juk būtent dėl euro zonos fiskalinių problemų ECB apskritai teko imtis kiekybinio skatinimo. 2012 m., Pietų šalių skolų krizės epicentre, kuomet rinkos grasino bankrotu ne tik Graikijai, bet ir Airijai, Ispanijai, Italijai ir Portugalijai, ECB vadovo M. Draghi pažadas padaryti viską, kad išsaugotų eurą, suveikė. Šis pažadas ir vėliau tesėtas žodis sumažino rinkų spaudimą ir laimėjo laiko toms šalims susitvarkyti. Tačiau tas lai-

kas nebuvo išnaudotas permainingoms. Tad didžioji dalis euro zonos senbuvų galimybės ekonomiką skatinti fiskalinėmis priemonėmis vis dar neturi. Netvariame lygyje strigusios valdžios sektoriaus skolos ir deficitiniai biudžetai net ir ekonomikos pakilimo laikotarpiu, nepalieka daug laisvės vyriausybėms taikyti skatinamąsias priemones.

2020- ieji

Lietuvos ekonomikai – išbandymų metai

- » Šiomet Lietuva - vis dar viena dinamiškiausių ekonomikų, tačiau kitamet BVP plėtra lėtės
- » Sąstingis kertinėse eksporto rinkose jau veikia Lietuvos prekių eksporto rodiklius
- » Kitamet eksportuotojai - tarp kylančių darbo sąnaudų ir vangesnės paklausos girnapusių
- » Verslo plėtrą ir investicijas stabdo kredito išteklių ribotumas
- » Ilgalaikė perspektyva: neįveikę „vidutiniųjų pajamų spąstų“, „gerovės valstybės“ nesukursime

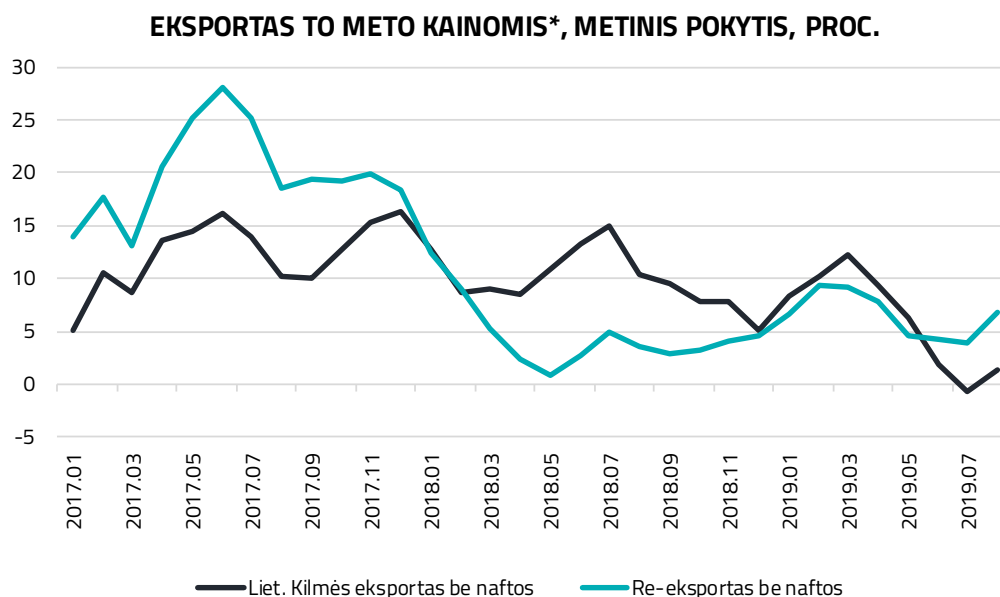
Euro zonos kontekste Lietuva šiomet išsiskyrė vis dar sparčia ekonomine plėtra, aktyvia darbo rinka, kylančiais atlyginimais ir santūria infliacija. Po 2018 m. stebėto 3,5 proc. BVP augimo, šių metų pirmąjį pusmetį, palyginti su atitinkamu laikotarpiu prieš metus, šalies ekonomika išaugo net 4,1 proc. Įsibėgėjus struktūrinių fondų paramai ir neslopstant aktyvumui nekilnojamojo turto rinkoje, pagreitį įgavo investicijų plėtra. Didėjanti gyventojų perkamoji galia skatino vidaus vartojimo ir į vidaus rinką orientuotų ekonominių veiklų augimą. Vis tik ekonomikos augimas pagreitį praranda. Kertinė to priežastis - vangesnė eksporto plėtra.

Eksporto augimas išsikvėpė

Lietuva – maža ir itin atvira ekonomika, o jos raidos perspektyvos stipriai priklauso nuo išorės makroekonominių tendencijų. Tad gerokai vangesnė paklausa kertinėse eksporto rinkose ilgainiui paveiks Lietuvos eksportuojančias ekonomines veiklas. Naujausiais duomenimis, prekių eksporto augimas jau prarado tempą (4 pav.). Neigiamos įtakos tam turėjo blogesni nei pernai medienos ir kamštienos, tekstilės, popieriaus ir spaudos, statybinių medžiagų, metalų ir metalo gaminių eksporto rodikliai. Paslaugų eksportas, kurio didelę dalį sudaro kelių transporto paslaugos, kol kas pasikeitusioms išorės tendencijoms išlieka

atsparus. Deja, ši veikla susiduria ne tik su ekonominiu neapibrėžtumu, bet ir sisteminiiais bei mokestiniais iššūkiais: „Mobilumo paketu“, didėjančiomis išlaidomis darbuotojų užmokesčiui ir dėl didesnių akcizų kilšančiomis degalų kainomis. Tai reikšmingai paveiks jų manevro laisvę ir perspektyvas.

4 pav.

* 3 mėn. slenkantis vidurkis
Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

Ryškės eksportuotojų konkurencingumo iššūkiai

Tarptautinėse rinkose ypač sudėtinga konkuruoti tampa tradicinės pramonės šakoms, kurios vis dar sukuria didžiąją dalį visų Lietuvos eksportuojamų prekių. Tai darbu imlios ir nuo žemos darbo jėgos kainos priklausomos veiklos, jų pelningumo maržos mažos, o konkurentų šiame rinkos segmente apstu tiek Centrinėje Rytų Europoje, tiek Tolimuosiuose Rytuose. Tad 2018 m., net palankiomis ekonominėmis aplinkybėmis, dalyje apdirbamosios pramonės šakų našumo rodikliai prastėjo. Nebekylant produktyvumui, bet vis dar sparčiai augant darbo sąnaudoms, šios įmonės priverstos kelti kainas, o tai veikia jų konkurencingumą eksporto rinkose. Kitąmet ši problema bus dar opesnė: viena vertus, teks tenkintis gerokai vangesne paklausa eksporto rinkose, kita vertus – toliau palyginti sparčiai augs su darbo kaštais susijusios sąnaudos.

Išlikis struktūrinis spaudimas darbo sąnaudoms didėti

Spaudimą atlyginimų augimui ir toliau palaikys vis dar ryškūs struktūriniai darbo rinkos neatitikimai: darbdaviams vis dar labai sudėtinga rasti tinkamos kvalifikacijos specialistų. Pasaulio ekonomikos forumo duomenimis, pagal galimybę rasti tinkamos kvalifikacijos darbuotojų, Lietuva užima tik 124 vietą iš 141. Šią tendenciją patvirtina ir nemažėjantis laisvų darbo vietų skaičius. Šios problemos priežastys: sekli darbo jėgos pasiūla, darbo paklausos kokybinių reikalavimų neatitinkanti švietimo sistema ir neefektyvi perkvalifikavimo sistema. Sekli darbo rinka riboja Lietuvos ekonomikos plėtrą ir mažina galimybes pritraukti užsienio investicijas.

Lūžis migracijos statistikoje

Dėl palankios makroekonominės aplinkos, gerėjusių verslo sąlygų ir didelės darbo jėgos paklausos įvyko lūžis demografinėse tendencijose – šiame, tikėtina, Lietuva pirmąkart nuo Nepriklausomybės atkūrimo fiksuos teigiamą metinį tarptautinės migracijos balansą.

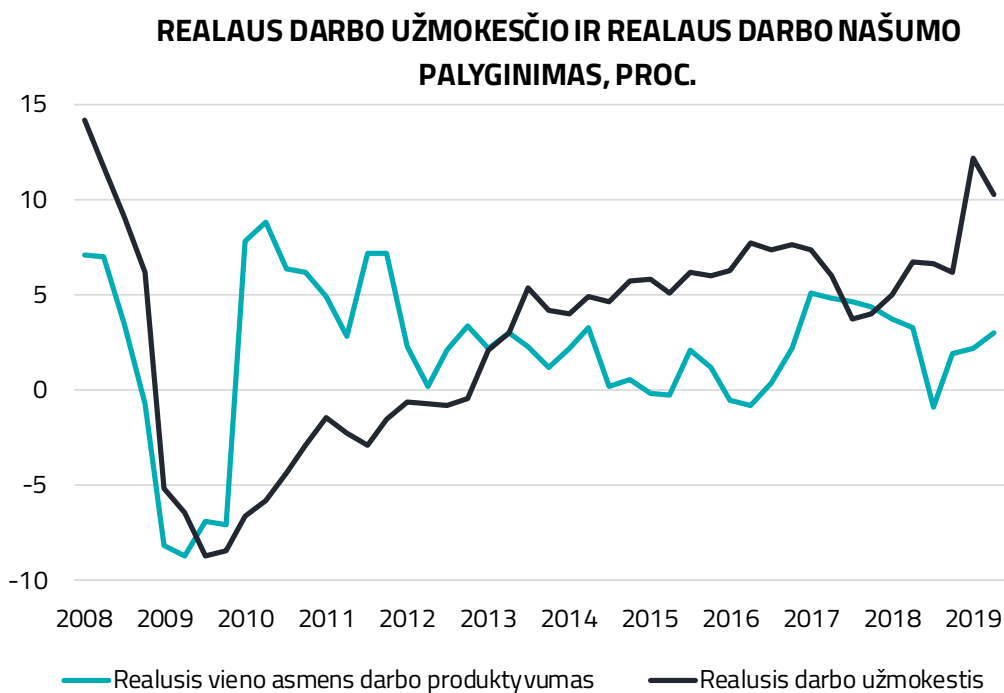
Net ir ekonomikai sparčiai augant, nedarbo lygis didėjo

Nepaisant darbo jėgos trūkumo ir dėl to kylančių atlyginimų, nedarbo lygis nustojo mažėti ir, rugpjūčio duomenimis, net viršijo ES vidurkį. Tam įtakos turėjo imigracija iš trečiųjų šalių. Tačiau darbo rinkos efektyvumą ir paskatas dirbti neigiamai paveikė ir 2017 m. pakeistos nedarbo draudimo išmokų taisyklės. Jomis buvo gerokai padidintos maksimalios nedarbo išmokos, prailginta išmokų mokėjimo trukmė bei sumažintas būtinojo stažo reikalavimas. Dėl to „nedarbo spąstų“ riba tapo tarp aukščiausių ES, mažinanti motyvus bedarbiams grįžti į darbo rinką. Tai didino nedarbo išmokų gavėjų skaičių ir, atitinkamai, „Sodros“ įsipareigojimus, kuriuos, ekonomikai lėtėjant, gali tapti sudėtinga vykdyti.

Darbo užmokesčio augimą paspartins ir ženklus MMA didinimas

Nuo kitų metų sausio 1 d. ji bus pakelta nuo 555 iki 607 eurų, t. y. net 9,4 proc. Lėtėjant ekonomikos augimui, toks sprendimas gali tapti reikšminga našta smulkaus ir vidutinio verslo įmonėms bei gerokai sumažinti jų konkurencingumą. Ši našta labiausiai paveiks paslaugų ir prekybos sektorių, o ypač regionų smulkiuosius verslininkus. Dėl ribotos jų produkcijos paklausos ir per menko veiklos masto, smulkieji regionų verslininkai neturi daug galimybių kelti kainas. Tad per didelis darbo kaštų spaudimas, smunkant vartojimo apetitui, priverstų juos bankrutuoti, didinti nedarbo išmokų paklausą, ar trauktis į „šešėlį“.

5 pav.

Šaltinis: Eurostat, Lietuvos statistikos departamentas

„Vidutiniųjų pajamų spąstų“ grėsmė aštrės

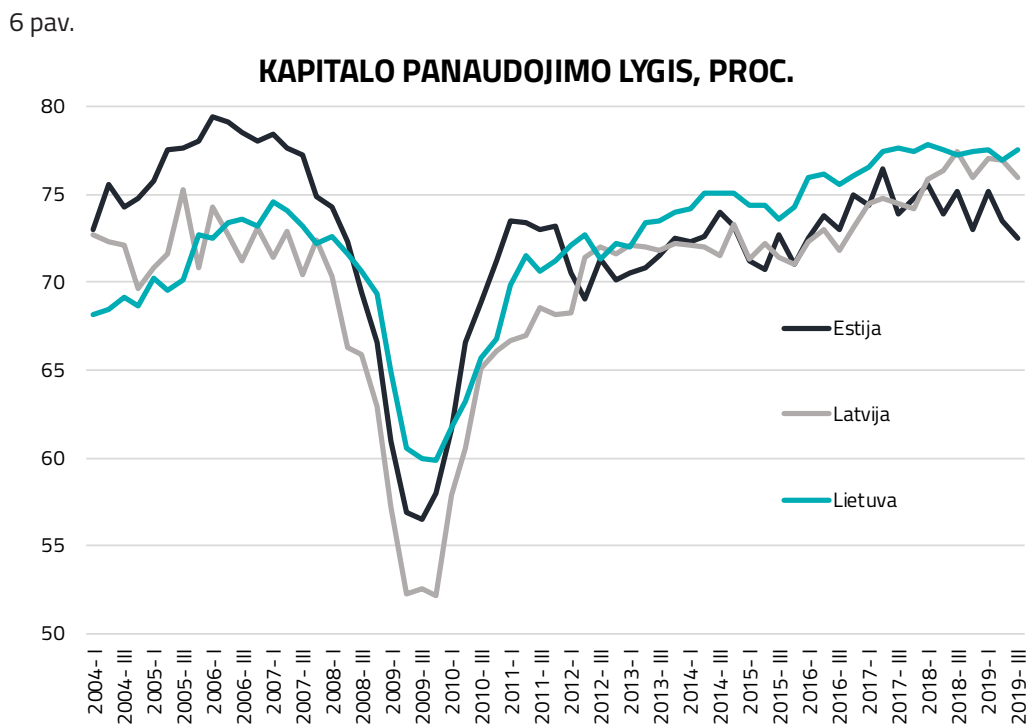
Atlyginimai Lietuvoje pastaruosius porą metų kyla itin sparčiai, tačiau tai nėra tvaru. Darbo kaštų augimas, kurį lemia dažnai keliami MMA ir chroniškas darbo jėgos trūkumas, o gaminamų prekių ir paslaugų asortimente vyrauja žemos ir vidutiniškai žemos pridėtinės vertės prekės ir paslaugos, veda tiesiai į „vidutiniųjų pajamų spąstus“. Šį iššūkį iliustruoja 5 pav.: jame galima matyti, kad pastaruosius penkerius su puse metų Lietuvoje statistinio darbuotojo vidutinė alga, atmetus infliaciją, augo gerokai sparčiau nei jo sukuriama pridėtinė vertė. Tą pačią prekę gaminant vis brangiau ir brangiau, galiausiai ji tampa nekonkurencinga. Norint to išvengti, būtina sukurti palankias sąlygas keistis ekonomikos struktūrai ir siūlomų prekių bei paslaugų asortimentui: steigti aukštesnę pridėtinę vertę kuriančioms veikloms, pritraukti atitinkamų užsienio in-

vesticijų bei kurti patrauklią terpę aukštos kvalifikacijos specialistams. Siekdama šių tikslų Lietuva pastaraisiais metais padarė proveržį. Tai rodo į Lietuvą pritrauktos užsienio pažangios pramonės kompanijos, aktyvios fin-tech ir startuolių ekosistemos, besitęsiantis informacinių technologijų paslaugų centrų būmas. Tačiau šiuo metu siūlomi mokesčių sistemos pakeitimai šiai tendencijai žalingi.

Lietuvos pramonė investuoja nepakankamai

Našumą įmonės paprastai kelia investuodamos į efektyvesnes gamybos priemones, tobulina, automatizuoja gamybos procesus. Kad to reikia, rodo rekordines aukštumas fiksuojantis kapitalo panaudojimo lygis pramonėje (6 pav.). Vertinant investicijų į gamybos priemones dinamiką Lietuvoje, pastaraisiais metais dviženkliais tempais augo informacinių technologijų ir telekomunikacijų investicijos bei investicijos į transporto priemones. Tuo tarpu investicijos į mašinas ir įrangą tiek pernai, tiek šių metų pirmąjį pusmetį smuko. Pagal pastarųjų investicijų lygį (Lietuvoje – 3 proc. BVP) atsiliekame nuo ES vidurkio (4 proc. BVP) ir ypač nuo kitų besivejančių ES jaunųjų narių: Čekijos (6,8 proc.), Slovakijos (6,7 proc.) ir Lenkijos (5,6 proc.). O dabar, kuomet įmonių finansinėje perspektyvoje vis daugiau neapibrėžtumo, natūralu, kad paskatos ir galimybės investuoti bus dar kuklesnės.

Šaltinis: Europos Komisija

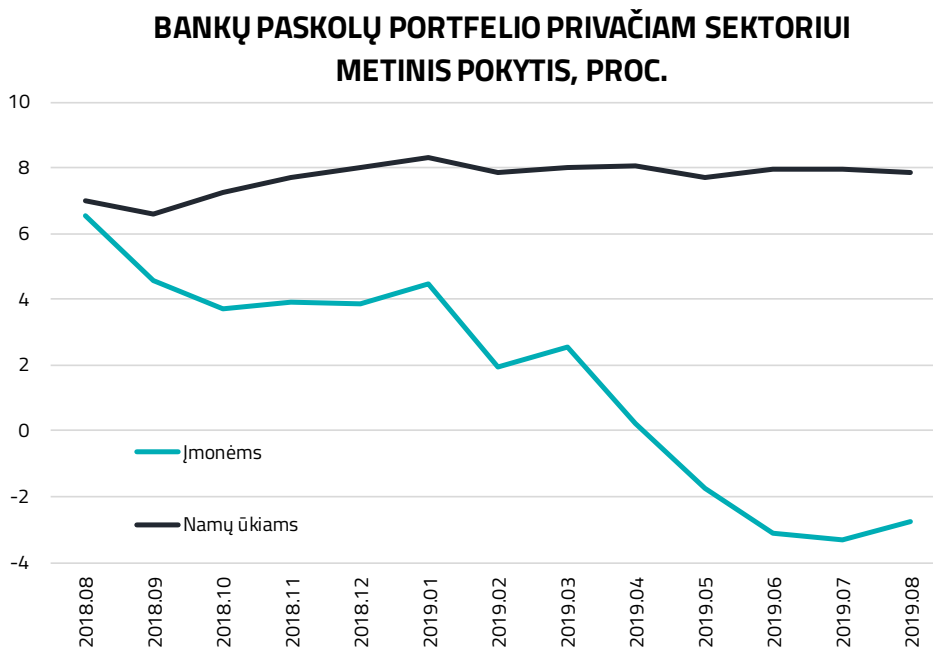
Investicijas stabdo ir finansinių išteklių ribotumas

Lietuvos banko duomenimis, bankų paskolų įmonėms portfelio augimas šiemet išsikvėpė, o nuo balandžio mėn. stebimas net smukimas (7 pav.). Kredito išteklių trūkumas riboja verslo galimybes investuoti į plėtrą, ar gamybos priemonių atnaujinimą, o tai neigiamai veikia ekonomikos augimą. Be to, įmonių mokamų palūkanų normos už naujas paskolas¹ Lietuvoje gerokai viršija euro zonos vidurkį. Liepos mėnesį Lietuvoje šis rodiklis siekė 2,9 proc., o vidutiniškai euro zonoje – 1,4 proc. Analogiškus rezultatus galima matyti ir būsto paskolų palūkanų normų palyginime (8 pav.). Kertinė to priežastis – per pastarąjį dešimtmetį sti-

¹ Lietuvos banko skelbiamos tikrųjų naujų paskolų palūkanų normos. Tikrosios naujos paskolos apima sutartis, kuriose pirmą kartą nustatomos paskolos sąlygos, ir persvarstant sutartis padidintas paskolų dalis. Tikrosios naujos paskolos neapima atnaujinamųjų paskolų ir sąskaitų lėšų pereinamojo, kredito kortelės kredito. Plačiau: <https://www.lb.lt/lt/tikrosios-naujos-paskolos-ir-ju-palukanu-normos>

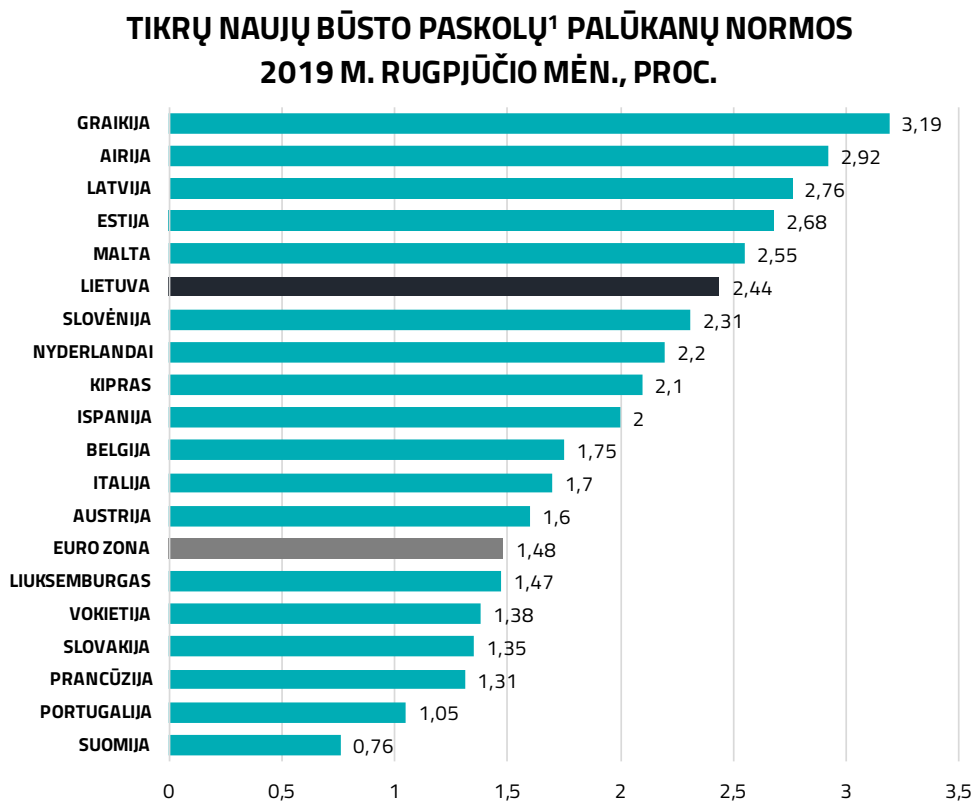
priai išaugusi bankų sektoriaus koncentracija. Tam įtakos turėjo ir Lietuvos kredito rinkos mažumas bei griežtesnis nei kitose ES šalyse kredito įstaigų veiklos reglamentavimas. Šiuo metu svarstomas naujo bankų aktyvų mokesčio pasiūlymas minėtą koncentracijos problemą tik paaštrintų. Taip pat jis gerokai sumažintų Lietuvos galimybes pritraukti naujus rinkos žaidėjus į bankų sektorių, priešingai – esamiems tai būtų postūmis mažinti savo veiklos mastą, kelti paslaugų kainą arba net iškelti veiklą iš Lietuvos.

7 pav.

Šaltinis: Lietuvos bankas

8 pav.

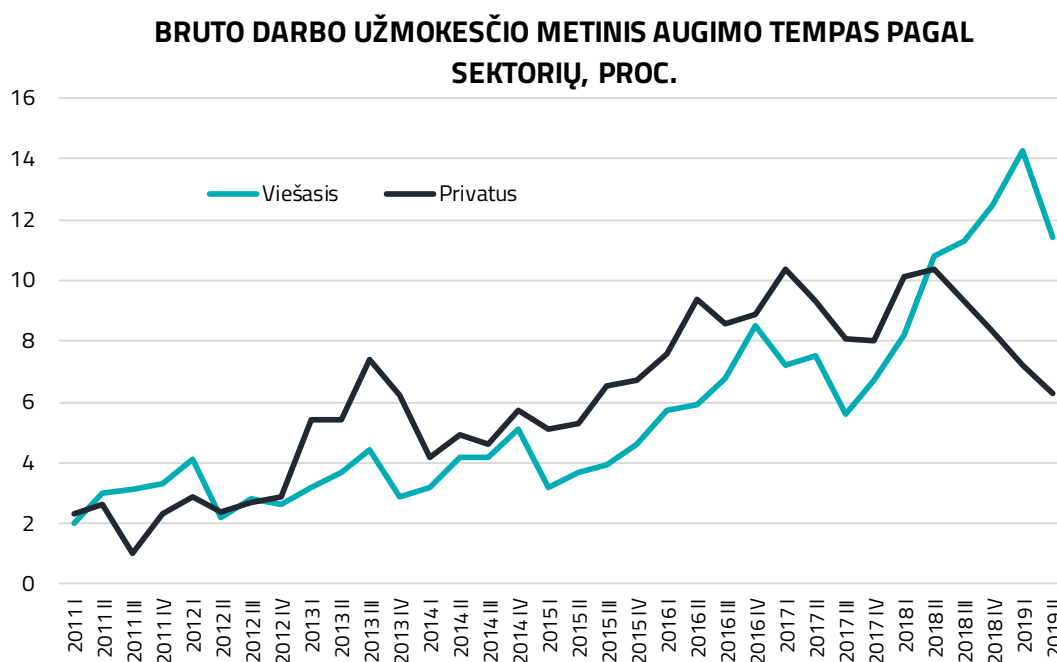
Šaltinis: ECB Data Warehouse

Atlyginimai viešajame sektoriuje auga gerokai sparčiau nei privačiame

2018 m. viešojo sektoriaus atlyginimų augimo tempas tapo spartesnis nei privačiame sektoriuje, o šiemet šis skirtumas dar padidėjo (9 pav.). Iš pirmo žvilgsnio, toks tendencijos pasikeitimas vertintinas teigiamai. Atotrūkis tarp viešojo ir privataus sektoriaus atlyginimų ilgą laiką didėjo ir viešajam sektoriui, kaip darbdaviui, tapo vis sunkiau pritraukti specialistų. Be to, tai atgraso ateities kartas rinktis pamatines profesijas, kurios yra būtinos stabilios ir tvarios valstybės formavimėsi.

Tačiau šiuo metu stebimas dviženklis atlyginimų augimas viešajame sektoriuje neišsilaukys. Viešasis sektorius vis dar valdomas neefektyviai: per tankus viešųjų paslaugų tinklas, neefektyviai valdomos išlaidos ūkinei paskirčiai, per daug tiesiogiai su paslaugų teikimu nesusijusių darbuotojų, o tam tikrose srityse - ir pačių specialistų. Vyriausybės kadencijos pradžioje žadėta struktūrinė viešojo sektoriaus reforma neįvyko. Tad net ir didinant viešojo sektoriaus finansavimą, dalis pinigų užstringa tarpinėse neefektyvumo grandyse, o pamatinių specialybių - gydytojų, mokytojų, policijos, ugniagesių - atlyginimų augimas netenkina. Be to, tokiu tempu keliant atlyginimus, perteklinį dirbančiųjų viešajame sektoriuje skaičių išlaikyti darysis vis sunkiau. Ypač dabar, ekonomikos augimui lėtėjant, šie įsipareigojimai gali tapti rimtu išbandymu valstybės fiskalinei drausmei.

9 pav.

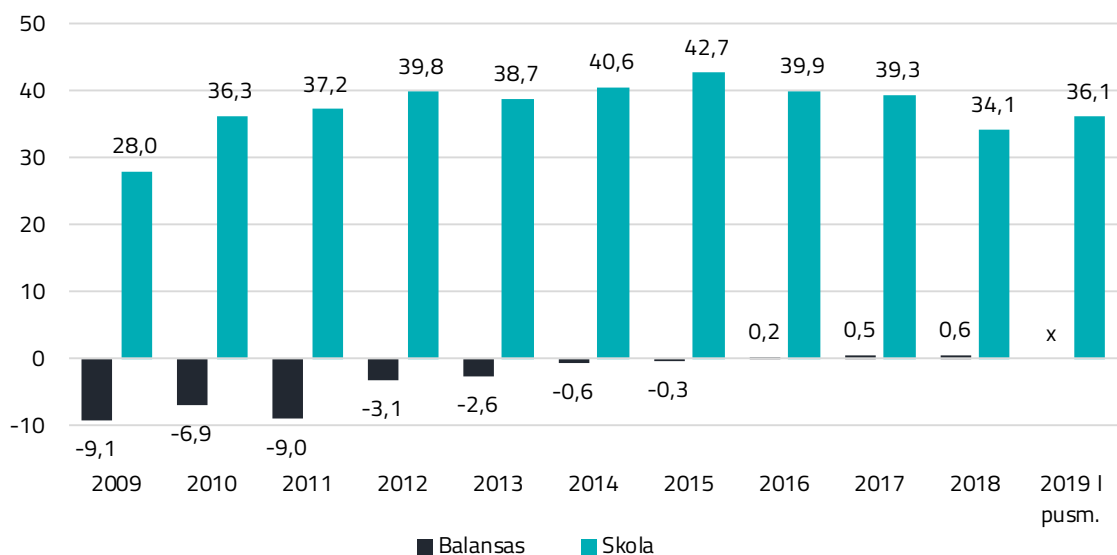
Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

Viešieji finansai: reformoms tinkamu momentu nepasinaudota

Palankios makroekonominės tendencijos pastaraisiais metais leido pagerinti viešųjų finansų rodiklius (10 pav.). Fiskalinės drausmės taisyklės neleido biudžeto išlaidų didėjimui lenkti pajamų augimo tempo. Pagaliau pradėtas kaupti simbolinis fiskalinis rezervas. Išnaudota žemų palūkanų normų aplinka pertvarbant valdžios sektoriaus skolą: buvo perfinansuoti brangūs krizės metu priimti valstybės įsipareigojimai, prailginti išmokėjimo terminai. Vis tik ekonomikai svyrant į vangesnę verslo ciklo fazę, fiskaliniai rodikliai prastės, mažės kovos su šešėliu rezultatai. Gerokai lėčiau nei pastaraisiais metais kils mokestinės pajamos. To tikėtis verčia lėtėjantis atlyginimų ir vartojimo augimas (11 pav.) bei tikėtinas gerokai kuklesnis įmonių pelningumas. Be to, laiku neįvykdžius struktūrinių viešojo sektoriaus reformų, perteklinius ir efektyvumo stokojančius valdžios sektoriaus įsipareigojimus finansuoti taps sudėtinga.

10 pav.

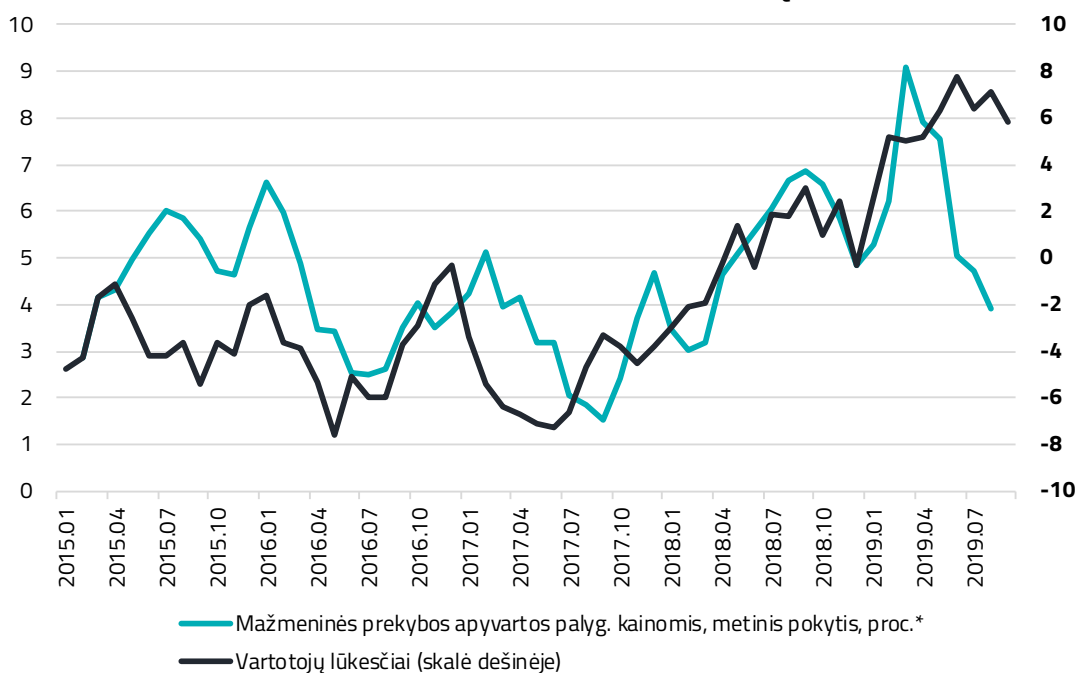
VALDŽIOS SEKTORIAUS FISKALINIAI RODIKLIAI, BVP PROC.

Šaltinis: Eurostat

11 pav.

MAŽMENINĖ PREKYBA IR VARTOTOJŲ LŪKESČIAI

* 3 mėn. slenkantis vidurkis

Šaltinis: Europos Komisija, Lietuvos statistikos departamentas

Apibendrinant, Lietuvos ekonomika pereina į vangesnio augimo fazę. Pirmiausia lėtėjančių eksporto rinkų įtaką pajus į išorę orientuotos ekonominės veiklos, bet ilgainiui tai paveiks namų ūkių vartojimą ir jį aptarnaujančias veiklas. Tokiomis išaugusio neapibrėžtumo aplinkybėmis, būtinas stabilumas bent jau šalies vidaus politikoje. Deja, strateginės krypties pokyčiai ir mokestinės sistemos kaitaliojimas trumpalaikiams politiniams tikslams pasiekti – dar vienas rizikų židiny, prie kurio Lietuvos ekonomikos dalyviams teks prisitaikyti. Tokia valdžios elgsena ypač pavojinga ilguoju laikotarpiu, nes ji kenkia verslo aplinkai ir gali atgrasyti investicijas, ar net iššaukti šalyje veikiančio verslo pasitraukimą.

Valdžia pro makro-objektyvą: sprendimai **n e d e r a prie makroekonominio konteksto**

Strateginės krypties, užsibrėžtų ambicijų ir tarptautinių organizacijų rekomendacijų nesilaikymas

Vyriausybė nesilaikė kadencijos pradžioje deklaruotų tikslų atlikti kompleksinę viešojo sektoriaus reformą, kuri apimtų viešojo sektoriaus efektyvumo didinimą ir ambiciją turėti patraukliausią su darbo santykiais susijusią mokestinę aplinką Baltijos šalyse.

Turėjusios padėti sutaupyti viešojo sektoriaus reformos užstrigo ir nebevyksta

Šios Vyriausybės kadencijos pradžioje deklaruoti tikslai atlikti viešojo sektoriaus reformas, optimizuojant viešųjų paslaugų regioninius tinklus, darbuotojų skaičių ir ūkinei paskirčiai skirtas išlaidas, liko neįvykdyti. Tokia reforma būtina: taupiau naudojamos lėšos viešajame sektoriuje padidintų galimybes kelti darbo užmokestį viešojo sektoriaus specialistams, padidinti jų kokybę ir išvengti viešojo sektoriaus disbalansų vangesnės ekonominės raidos fazėje. Pertekliniam ir neefektyviai valdomam viešajam sektoriui finansuoti 2020 m. biudžete planuojamos gerokai didesnės išlaidos.

Nesilaikoma su aukštu darbo pajamų apmokestinimu susijusios reformos tikslo –

per trijų metų pereinamąjį laikotarpį tapti konkurencingiausią Baltijos šalyse darbo mokesčių našta turinčia šalimi. Tiek EBPO, tiek TVF rekomendacijose buvo akcentuota būtinybė mažinti su darbo santykiais susijusią mokesčių našta. Šį tikslą kadencijos pradžioje kėlė ir Vyriausybė. Tačiau nauji pasiūlymai keisti mokesčių sistemą – NPD didinimo lėtinimas ir siūlymas didinti progresinį 27 proc. tarifą iki 32 proc. – šiam tikslui prieštarauja. Tai mažina darbo rinkos patrauklumą, Lietuvai stengiantis pritraukti kvalifikuotus specialistus ir sprendžiant struktūrines darbo rinkos problemas. Be to, tai mažina investicinės aplinkos patrauklumą strategiškai svarbioms aukštą ir aukštesnę pridėtinę vertę kuriančioms įmonėms.

Mokestinės politikos nenuoseklumas, mokesčių sistemos sudėtingumas, su mokesčiais susijusių sprendimų priėmimo skuba, dažnas kaitaliojimas ir 6 mėn. iki įsigaliojimo nuostatos nesilaikymas

Visa tai didina gyventojų ir verslo ateities neapibrėžtumą, mažina konkurencingumą, prastina verslo aplinką ir patrauklumą investicijoms, apsunkina vietos verslo sprendimų priėmimo procesus. Mažai atvirai ekonomikai, siekiančiai išvengti „vidutinių pajamų spąstų“, pritraukti investicijų ir kvalifikuotų specialistų, būtina konkurencinga, lakoniška ir paprasta mokesčių sistema, žema mokesčių administravimo našta. Šiuo metu, palyginti su kaimyninėmis šalimis, pirmaujame skubos tvarka priimtų įstatymų pakeitimų skaičiumi ir mokesčių sistemos nestabilumu.

Optimistinis 2020 m. biudžetas

2020 m. biudžete suplanuotas ženklus išlaidų didinimas. Tačiau numatomas ekonomikos plėtros lėtėjimas ir vangesnis gyventojų pajamų augimas verčia abejoti biudžeto pajamų surinkimo sėkme.

Ryški ir tikslinių mokesčių pajamų panaudojimo ne pagal pirminį tikslą problema

Kuomet tiksliniai mokesčiai naudojami ne pagal pirminę paskirtį, ar apskritai paskirtis tampa neaiški (pavyzdžiui, skubiam mokestinių pajamų į biudžetą surinkimo, ar perskirstymo didinimui), mažėja skaidrumas ir galimybė pamatuoti lėšų naudojimo efektyvumą.

Prociklinė mokesčių politika žalinga

Mokesčių našta gyventojams ir verslui didinama neatsižvelgiant į prasidėjusią vangesnę ekonomikos ciklo fazę. Prieš rinkimus skubos tvarka keičiami įstatymai neatsižvelgiant į besikeičiančias ekonomikos perspektyvas. Verslui ir namų ūkiams planuoti finansinius srautus sudėtinga dėl padidėjusio ekonomikos neapibrėžtumo, siūlomi mokestiniai pakeitimai šiuos procesus dar labiau apsunkintų.

Pertekliniai valstybės išpareigojimai

Vaiko pinigai, išmokami pagal kriterijus (vaikų skaičiaus, o ne pajamų ir turto), kurie nebūtinai atspindi paramos poreikį, nemokamas maitinimas pradinių klasių moksleiviams, „šeimos kortelė“ ir t. t. yra iniciatyvos, kurias įgyvendinant, valdžios sektoriaus biudžeto lėšos naudojamos netaupiai.

Mokesčių politika nederinama prie tarptautinio regioninio konteksto:

Akcizų didinimas, kai Latvija ir Estija elgiasi priešingai, lems pardavimų (o taip pat ir mokestinių pajamų) praradimus kaimyninių šalių naudai.

Pelno mokesčio ir nuo 15 proc. iki 20 proc. didinamo GPM tarifo dividendams kombinacija bei keliama kapitalo prieaugio apmokestinimo našta Lietuvoje taipogi mažina Lietuvos konkurencingumą kaimyninių šalių atžvilgiu: didesnis dividendų pajamų apmokestinimas skatins aukštas šio tipo pajamas gaunančius asmenis perregistruoti gyvenamąją vietą, ar veiklą kaimyninėse šalyse.

Siūlomi mokesčiai atskiriems sektoriams didins jų koncentraciją

Tokie mokesčiai diskriminuoja ekonomikos dalyvius sektoriniu pūviu, iškraipo konkurencijos sąlygas, prastina šių sektorių verslo aplinką, palyginti su kaimyninėmis šalimis, ir apsunkina galimybes į juos pritraukti naujų rinkos dalyvių, kurie padidintų konkurenciją ir dėl to mažėtų jų teikiamų paslaugų kainos.

- » **Bankų aktyvų, draudimo įmonių ir mažmeninės prekybos mokesčiai.** Tokių mokesčių įvedimas kitose šalyse nepasiteisino, kritiškai juos vertina Europos Komisija ir Europos Centrinis Bankas. Tikėtinas tokių mokesčių poveikis bus priešingas: mokestinės pajamos iš šio tipo mokesčių ilguoju laikotarpiu mažės. Suprastėjus verslo sąlygoms, koncentracija šiuose sektoriuose tik didės, nes rinkos dalyviai ieškos būdų, kaip mokesčio išvengti. To bus siekiama mažinant teikiamų paslaugų apimtį, perkeliant veiklą į kitas ES šalis ir teikiant paslaugas iš ten, ar perkeliant mokesčio našta galutiniam prekės ar paslaugos vartotojui.

» **Komandiruočių apmokestinimo tvarkos pakeitimai**, nukreipti konkrečiai prieš kelių transporto sektoriaus įmones. Kelių transporto sektorius itin svarbus Lietuvos ekonomikai. Dėl jo konkurencingumo, Lietuva ilgą laiką sėkmingai išnaudojo transporto koridoriaus šalies pranašumą. Ši specializacija leido sparčiai plėtotis transporto srautus aptarnaujantiems logistikos ir sandėliavimo verslams. Dėl to, pagal sausumos transporto svorį BVP, Lietuva eilę metų pirmavo tarp ES valstybių, o šio kelių transporto paslaugų eksportas 2018 m. sudarė net 36 proc. visų Lietuvos eksportuojamų paslaugų vertės. Šio pakeitimo našta sektoriui reikšmingai pablogins verslo sąlygas, apribos konkurencinius pranašumus. Stambios kelių transporto įmonės jau yra įsteigę dukterines įmones kaimyninėse šalyse, joms perkelti verslą arčiau aptarnaujamų rinkų nebus sudėtinga. Tuo tarpu Lietuvos ekonomikos praradimai būtų itin reikšmingi tiek dėl darbo vietų, tiek dėl sektoriaus sukuriamos pridėtinės vertės, tiek dėl sumokamų mokesčių į biudžetą.

Mokesčių naštos didinimas nevisada reiškia didesnes mokesčių įplaukas į biudžetą

Lietuvoje šešėlinės ekonomikos mastas vis dar išlieka didelis. Su tuo būtina kovoti, bet privalu ir suprasti, kodėl Lietuvoje tokia žema mokesčių moralė. Žmonių toleranciją šešėliui palaiko ne tik santykinai žemos pajamos, bet ir netikėjimas, kad bus taupiai elgiamasi su jų sumokėtų mokesčių pajamomis. Akcizai didinami chaotiškai, nesilaikoma jų didinimo planų, be to akcizų politika nėra derinama su kaimyninėmis valstybėmis, o tai gali tik paskatinti jau dabar paplitusį apsipirkinėjimą kaimyninėse šalyse. Aukštesni mokesčiai verslui ar kapitalui taipogi skatina jų vengimą legaliais būdais. Tačiau blogiausia pasekmė ta, kad siekiant trumpalaikio politinio priešrinkiminio kapitalo, kenkiama ekonominei aplinkai. Dėl to Lietuva taptų nepatrauklia šalimi ekonomiškai aktyviems gyventojams ir verslui.

